

Esa Roos

Rajojen rikkomisen inho ja lumo - perversion psykologiaa

Rajojen rikkomisen inho ja lumo lienee kaikille tuttua. Jo lapsena saatoimme todeta, että varastetut omenat maistuvat paremmilta kuin sallitut. Meitä suututtivat ja inhottivat sellaiset toverit, jotka eivät noudattaneet pelisääntöjä. Meillä kaikilla on varmaan omat pikku perversiomme, joiden lumovaltaan joudumme tai joiden olemassaoloa inhoamme – jos emme itsessämme niin ainakin jossakussa toisessa. Luoville ihmisille on ominaista rajojen rikkomisen, poroporvari vastustaa muutoksia.

Psykoanalyysin piirissä sanaa perversio on käytetty yksinomaan suhteessa seksuaalisuuteen. Monet tutkijat, jotka hyväksyvät viettien moninaisuuden, tekevät perversiosta laajemman kategorian ja esittävät sen saavan monenlaisia muotoja. He puhuvat 'moraaliaistin' perversiosta (nuorisorikollisuus), 'sosiaalisen vaiston' perversiosta (prostituutio), ravitsemisvaiston perversiosta (bulimia, dipsomania). Samassa hengessä on tapana puhua perversiosta luonnehdittaessa poikkeuksellista julmuutta tai pahansuopuutta.

Freud ei kuitenkaan liitä sanaa perversio esimerkiksi ravitsemisviettiin, vaan pitää ravitsemiseen liittyviä vaikeuksia perversoituneen seksuaalisuuden vaikutuksina. Hän ei tyydy vain luokittelemaan ilmiötä, vaan yrittää etsiä laajempia funktionaalisia säännönmukaisuuksia.

Perversion ideaa on vaikea määritellä muulla tavoin kuin viittaamalla tilastolliseen tosiasiaan tai moraaliseen ja sosiaaliseen normiin. Viime vuosisadalla sitä käytettiin (kuten vielä tänä päivänäkin) tarkoittamaan sukupuolivietin poikkeamia. Perversio edellyttää per definitionem sen määrittelemistä, mistä poiketaan.

Tavallisesti perversioksi kutsutaan poikkeamista 'normaalista' sukupuoliaktista silloin, kun tämä 'normaali' on määritelty yhdyntänä vastakkaisen sukupuolen edustajan kanssa tarkoituksena orgasmin saavuttaminen genitaalisessa muodossa. 'Poikkeama' (de via; toinen reitti) viittaa siihen, että perverssi seksuaalisuus ei ole muuta kuin erilaisen reitin valitsemista saman loppunautinnon saavuttamiseksi jota etsitään ns. 'normaalissa' seksuaalisuudessa. Ihmisen seksuaalisen aistillisuuden muodot ovat lukemattomat: osaa niistä pidämme harmittomina, osaa vaarallisina tai inhottavina paljolti riippuen ajasta, kulttuurista ja yhteiskunnasta. Seksuaalisuus tunkeutuu kaikkialle symbolisen prosessin

luomien merkitysyhteyksien ansiosta. Freudin seksuaalinen viettikäsitys on paljolti peräisin Schopenhauerilta.

Freud piti inestii tärkeimpänä perversion muotona. Mutta perversiosta voi olla kysymys myös silloin, kun orgasmi saavutetaan muiden seksuaalisten kohteiden kanssa (homoseksuaalisuus, pedofilia, eläimeen sekaantuminen, jne.) tai muiden ruumiinosien kautta (fellaatio, anaalivydyntä jne). Perversiosta voi olla kyse myös silloin, kun orgasmi on alistettu ehdottomasti tiettyihin äärimmäisiin olosuhteisiin, jotka saattavat olla jopa sinällään riittäviä tuottamaan seksuaalista nautintoa (fetisismi, transvestismi, skoptofilia, ekshibitionismi, sadomasokismi).

Seksuaalisten perversioiden järjestelmällinen tutkimus alkoi 1890-luvulla, jolloin Krafft-Ebing julkaisi teoksensa "Psychopathia Sexualis" (1893) ja Havelock Ellis teoksensa "Studies in the Psychology of Sex" (1897). Freud nojautui näihin tutkimuksiin omassa seksuaaliteoriassaan. Perversion olemassaolo antoi hänelle keinon, jolla kyseenalaistaa perinteellinen, vanhoillinen käsitys seksuaalisuudesta. Tämän perinteellisen käsityksen hän muotoilee seuraavasti: sukupuoli-vietti 'puuttuu lapsuudesta, alkaa murrosiässä kypsyminen prosessin myötä ja paljastaa itsensä vastustamattomana vetona vastakkaista sukupuolta kohtaan; sen tavoitteena pidetään seksuaalista liittoa tai siihen tähtääviä pyrkimyksiä'.

Lapsuuden ja nuoruuden eroottiset elämykset, viettelykokemukset tai luonnollisen seksuaalisen mielenkiinnon paheksuminen ovat omiaan sitomaan seksuaalis-eroottisia tarpeita, tai ne pakottavat lapsen kanavoimaan seksuaalisen kiihottuneisuutensa ja uteliaisuutensa jollain toisella, uudella tavalla.

Tyypillisten perverssien käyttäytymismuotojen runsaus ja erityisesti perverssien pyrkimysten pysyvyys (neuroottisten oireiden takana tai yhdistyneinä normaaliin sukupuoliaktiin esimielihyvän tai esileikin muodossa) johti Freudin siihen ajatukseen, että taipumus perversioihin ei sinänsä ole kovin harvinaista, vaan että sen täytyy olla osa normaalia kehitystä. Tällä johtopäätöksellä hän halusi sekä vahvistaa että selittää infantiilin seksuaalisuuden olemassaoloa. "Kolmessa seksuaaliteoreettisessa tutkielmassaan" (vuodelta 1905) Freud huomautti, että viettelyn vaikutuksesta lapsi voi kehittyä "polymorfisesti perverssiksi". Se osoittaa hänen mukaansa, että lapsella on luontaisesti taipumuksia perversioiden jokaiseen suuntaan. Suhteellisen vähäisenkin ulkopuolinen yllyke riittää niitä toteuttamaan, koska sukupuolisia vapauksia estävät sielulliset tekijät – häpeä, inho ja moraalit – ovat vasta idullaan tai vielä kehittymässä. Hän piti tätä taipumusta synnynnäisenä.

Freud johtaa perversion juuret lasten sukupuoliteorioista. Hänen mukaansa lapset eivät aluksi piittaa sukupuolieroavuuksista: heidän teoriansa ytimenä on käsitys, että kaikilla on penis. "Vanhan ajan klassisen kauden lukuisat hermafrodiitit ja kuvitelmat kaksineuvoisista olennoista kuvastelevat uskollisesti tuota aikanaan yleistä lapsenomaista käsitystä; on helppo havaita, etteivät ne yleensä loukkaa normaaleja

yksilöitä, kun taas luonnon todella luomat kaksineuvoiset elimet melkein aina herättävät voimakasta inhoa." Usein riittää pelkkä viittauskin poikkeavuuteen herättämään kauhua tai inhoa. Joitakin ihmisiä se taas voi kiihottaa ja lumota. Jos kuvitelma penisnaisesta (ja -äidistä) jää pysyväksi, se voi Freudin mukaan edesauttaa homoseksuaalista kehitystä.

Toinen yleinen seksuaaliteoria lapsilla johtuu siitä, että lapsi ei tunne emätintä ja kohtua. "Jos kerran vauva kasvaa äidin sisällä ja sitten tulee pois sieltä, sen ainoaksi pääsytieksi jää suolen pääteaukko. Lapsen syntymän täytyy olla samanlainen tyhjennys kuin ulostaminen, vauvan kuin uloste." Lapsi syntyy samalla tavalla kuin suden maha avattiin Punahilkka-sadussa. Lasten on mahdoton käsittää aikuisen sukupuolielämää, koska he eivät löydä sille vastineita omassa ruumiissaan ennen kuin vasta murrosiän myötä. Sen vuoksi monet kognitiiviset väärinkäsitykset ja harhakuvat hallitsevat lasten sukupuolikäsityksiä. Eräs tavallisimmista on sado-masokistinen väkivaltakuvitelma vanhempien yhdyselämästä. Lapset eivät halua uskoa, että heidän vanhempansa voisivat olla seksuaalisessa kanssakäymisessä keskenään.

Kaikki pregenitaaliset seksuaaliset kuvitelmat ovat luonteeltaan sado-masokistisia. Fallisen monismin kuvitelmassa seksuaalisen tapahtuman aikaansaaman nautinnon huippukohta on toisen osapuolen aktiivisessa rikkomisessa tai passiivisessa kyvyssä sietää mitä tahansa rikkimienemisen uhallakin. Pentti Ikosen mielestä fallisten mielikuvien hallitsema seksuaalisuus pystyy usein taitavasti jäljittelemään genitaalisuutta (teoksessa *Tyttö, nainen, naisellisuus, toim.* Vesa Manninen 1993). Samalla se tukee kuvitelmaa tasavertaisuudesta lasten ja aikuisten kykyjen välillä.

Freud näkee homoseksuaalisuuden vain eräänä sukupuolielämän muunnelmana: "Psykoanalyttinen tutkimus puhuu selvästi kaikkia yrityksiä vastaan erottaa homoseksuaalit muusta ihmiskunnasta erityisryhmänä. – – Se on havainnut, että kaikki ihmiset ovat kykeneviä tekemään homoseksuaalisen kohteenvallinnan ja ovat tosiasiaa tehneet sen tiedostamattomassaan." Freud pitää ihmistä biseksuaalisena.

Freudin jälkeen alettiin korostaa perversion psykodynamiikan tutkimuksessa äiti-lapsisuhteen psykopatologiaa ja esioidipaalista kehityskautta, erityisesti varhaisen aggression merkitystä. Jos varhaisvaiheessa koettu aggressio suunnataan mielikuvaan äidistä, niin äiti voidaan kokea potentiaalisesti vaarallisena. Sama paranoidinen tunne voi yleistyä koskemaan myös isää, jolloin suhde vanhempien väliseen seksuaalisuhteeseen värityy aivan toiselta pohjalta kuin tavanomaisessa kehityksessä, jossa taas koko seksuaalisuus joutuu yleisen torjunnan, ns. infantiilin amnesian, kohteeksi.

Ranskalaisia psykoanalyttisia näkemyksiä edustamaan olen valinnut kaksi tunnettua nimeä, Joyce McDougallin ja Janine Chasseguet-Smirgelin. Joyce McDougall (*Theatres of the Mind* 1985, *The Many Faces of Eros* 1995) haluaa kutsua perversioita neoseksuaalisuudeksi. Hän katsoo, että perverssi seksuaalisuus on hyvin

monimutkaisen sielullisen tilan ilmenemismuoto, jossa mm. ahdistus, masennus, estymät ja narsistinen häiriö näyttelevät kukin omaa tärkeää osaansa. Se ei ole mikään yksinkertainen poikkeama matkalla seksuaaliseen tyydytykseen, vaan pikemminkin erittäin mutkikas sielullinen organisaatio, jonka on täytettävä monia eri tarpeita. Tämä antaa neoseksuaaliteeteille erityisen pakonomaisen ulottuvuuden.

Esimerkiksi sellainen ruumiinosa kuin suu täyttää kahta tehtävää: se on samanaikaisesti sekä ravitsemis- että seksuaalinen elin. On usein unohdettu se, miten tärkeän osan Freudin teoria antaa autoerotikalle ihmisen sukupuolisuuden prototyypinä. Freudille tulevan sukupuolisuhteen alkuperäinen malli ei löydy imemisliikkeestä, jonka tarkoitus on itsensäilytys, vaan autoeroottisesta peukalon imemisestä, joka on aistillinen (libidinaalinen) nautinto. Ennenhän peukalon tai tutin imemistä paheksuttiin avoimesti, mikä ehkä johtui sen eroottisuuden aavistamisesta.

Äitien kielteinen asenne tätä ihmisen seksuaalisuuden kulmakiveä kohtaan voi estää myöhempää seksuaalista kehitystä. Henkilöt, jotka löytävät jonkin tällaisen neoseksuaalisen ratkaisun sukupuolisiin ristiriitoihinsa, ovat lapsena harvoin kyenneet normaaliin itsetyydytykseen. Normaali masturbaatio vaatii käsien käyttämistä.

Henkilö, joka luo perversion, on eräässä mielessä antanut uuden merkityksen sukupuolielämälle sen genitaalisessa ja heteroseksuaalisessa muodossa. Muuttamalla halun päämääriä ja kohteita hän luo (fantisoi) uuden käsityksen vanhempien välisestä intiimistä suhteesta. (Lapsillahan on kaikkia muita käsityksiä vanhempien sukupuolisuhteesta paitsi se oikea, kuten edellä oli jo puhe.)

Perverssi seksuaalinen tyydytys on luonteeltaan pakonomainen rituaali. Rituaalista poikkeaminen tai sen epäonnistuminen silloin, kun ehdot eivät ole täyttyneet, voi aiheuttaa voimakasta ahdistusta. Tämä voi olla luonteeltaan lievempää itsensä uhatuksi tuntemista, tai uhkaa koko olemassaolon tunteelle: häviämisen ja hajoamisen uhkaa. Sen voi nähdä myös yrityksenä löytää rajoitetuistakin olosuhteista jonkinlaista tyydytystä, esimerkiksi paremmin kestämiseksi ja hallitsemiseksi (somasokistinen fiksaatio) tai oman vitaalisen eroottisuuden suojaamiseksi vaikeiden häpeällisten loukkausten ja nöyryytysten keskeltä. Ymmärrettävästi sitä on houkutus silloin myös ihannoida kielteisten elämysten poissapitämiseksi ja tyydytyksen mahdollisuuden varmistamiseksi. Perverssi tyydytys on siis usein tarkoin rajattua, tiettyihin muotoihin sidottua. Se ei ole helppoa.

McDougallin mukaan neoseksuaalisen tarinan johtava teema on säännönmukaisesti kastratio. Tämä draama voidaan fantisoida äidillisenä tai isällisenä fallisena rangaistuksena, eräänlaisena narsistisena kastrationa, pregenitaalisena kastrationa tai jopa uhkana koko ruumiille ja olemassaololle. Neoseksuaalisen käsikirjoituksen lumoavuus ja voitonriemuisuus perustuu siihen tosiasiaan, että kuohitseminen voidaan leikinomaisesti ja omaaloitteisesti toteuttaa. Silloin monet sen pääteemoista pysyvät kuitenkin huolellisesti kätkeytyinä – esimerkiksi halu kastroida partneri voi olla

kätkeyty auttamishalun taakse. Pelkoa tulla kuohituksi voidaan siis näytellä symbolisesti ja aktiivisesti (ennen passiivisesti koettua uhkaa torjumaan). Tarkoituksena on todistaa, ettei kastraatio olekaan vaarallista. Tällaiset korvaavat kastraatiotapahtumat palvelevat pyrkimystä hallita todellista kastraatioahdistusta illusorisesti kaikilla mahdollisilla tasoilla. Tavallisesti tällaiset ratkaisut tulevat päivänvaloon nuoruusvuosina edustaen parasta käytettävissä ollutta selitystä tai sukupuoliteoriaa, jonka lapsi oli kyennyt löytämään tullakseen toimeen erilaisten ylivoimaisten ristiriitojen ja vastakohtaisuuksien kanssa (kuten sukupuolierot ja sukupolvien erot). Lasten on usein vaikea hyväksyä tosiasiallista anatomista yksisukuisuuttaan, jos se tuntuu merkitsevän jotain huonoutta toisiin lapsiin nähden. Pojat yrittävät esimerkiksi väittää voivansa synnyttää vauvoja.

Janine Chasseguet-Smirgelin (Creativity and Perversion 1985) mukaan perverssi houkutus saa ihmisen hyväksymään esigenitaaliset halut ja tyydytysmuodot (jotka ovat mahdollisia myös pikkupojalle ja -tytölle) samanveroisina tai jopa parempina kuin genitaaliset halut ja tyydytykset (jotka ovat ainoastaan vanhemmille mahdollisia). Tätä houkutusta voi suuresti lisätä esim. äidin viettelevä asenne ja isän väheksyminen äidin taholta.

Janine Chasseguet-Smirgelin mukaan ihminen voi rakentaa lapsuuden narsistisia loukkauksia vastaan ihanteen, johon liittyy taantumisen ja perverssi maailmankuva. Hän kutsuu sitä myös destruktiiviseksi anaalis-sadistiseksi universumiksi. Sen tarkoituksena on mitätöidä oidipaalisten toiveiden kannalta narsismia loukkaavat eroavuudet: sukupolvien, sukupuolten ja erogeenisten ruumiinosien väliset, seksuaalisten toimintojen kannalta olennaiset erot. Chasseguet-Smirgelin mukaan perversio viime kädessä johtuu halusta kieltää äidin sisätilan, äidin "pimeän mantereeseen" olemassaolo. Siihen liittyy tiedostamaton viha äidin ruumista kohtaan, joka näissä kuvitelmissa sisältää isän peniksen ja muut vauvat. Tuleva perverssi haluaa vapaan pääsyn äidin sisätilaan.

Esimerkkeinä hän mainitsee mm. de Saden teokset ja Caligulan. Sade haluaa hänen mukaansa eliminoida 'lapset' ja 'aikuiset' kategorioina toisistaan. Nautintoa, joka liittyy tähän rajojen rikkomiseen, ylläpidetään kuvitelmalla, että tuhoamalla rajat jotka erottavat miehen naisesta, lapsen aikuisesta, äidin pojasta, tyttären isästä, ja murhan kyseenollessa, ruumiin molekyylit toisistaan on tuhottu todellisuus, ja luotu kokonaan uusi, anaalinen maailma, jossa kaikki eroavuudet on pyyhitty pois. Tämä on olemukseltaan pyhäinhäväistyksen universumi, jossa kaiken mikä on tabua, kiellettyä tai pyhitettyä, nielaisee kitaansa ruuansulatuselimistö, valtaisa sepelimitylly, joka hajoittaa massan molekyylit tarkoituksenaan muuttaa ne ulosteeksi. Tällä tavoin erotogeenisistä aistivöhykkeistä ja eri ruumiinosista tulee keskenään vaihdettavia, ja niiden muotoa muutetaan eräänlaisella diabolisella kirurgialla. Teoksessa "Uusi Justine" onkin itse asiassa kaksi kirurgia, Rombeau ja Rodin. Rodin haluaa tappaa tyttärensä ottamalla häneltä kohdun pois. Sadelainen sankari asettaa itsensä jumalan asemaan ja hänestä tulee destruktiivisen prosessin kautta uudenlaisen todellisuuden luoja. (Sade muuttui

vanhemmiten enemmän tai vähemmän paranoidiseksi. Sacher-Masoch, masokismikäsitteen esikuva, kuristi viimeisen harhaluulonsa aikana rakkaat kissansa.)

Freudin mukaan rakkauden (eritoten oidipaalisen) menetys ja epäonnistuminen seksuaalisen täyttymyksen saavuttamisessa jättää taakseen pysyvän vaurion, narsistisen loukkauksen arven. Oudointa tässä ilmiössä hänen mielestään on se, että toistamispakko nostaa esiin ja herättää henkiin vanhoja elämyksiä ja kokemuksia, jotka eivät kuitenkaan pysty tarjoamaan vähintäkään todellista tyydytystä. Erilaiset frustraatiot tukevat takertumista epätydyttävään objektiin. Mitä epätydyttävämpi ja turhauttavampi tämä objekti on, sitä enemmän se on ja pysyy tärkeänä. Mitä syvempi narsistisesta vammasta tulee, sitä enemmän sitä pidetään alttiina toistumiselle. Mutta kun mieli pahentuu, niin halukin alkaa vähitellen pahentua. Siihen on pakko yrittää saada uutta hohdetta keinolla millä hyvänsä, jolloin pettymyksiä aiheuttaneesta henkilöstä tahtoo tulla ikuinen ja unohtumaton.

Samanaikainen objektin todellisen arvon ja erillisyyden kieltäminen johtaa kuitenkin ennen pitkää henkiseen köyhtymiseen ja kuoleutumiseen. Narsistisesti vammautunut ja perverssiin ratkaisuun turvautuva ihminen saattaa elää helvetissä, jota kuitenkin toiset ja koko maailma tyrannisoivat. Nietzsche tarkoittanee samaa sanoessaan: "Jopa Jumalalla on helvettinsä, se on hänen rakkautensa ihmiseen."

Jos Marcel Proust on oikeassa, niin ei ole olemassa mitään paratiisia, ainoastaan menetetty paratiisi. Ja sekin voi olla aika pitkälle kuvitelmiin rakentuva. Narsistinen logiikka johtaa umpikujaan, josta ei ole ulospääsyä, sillä halun tyydytys ei sammuta halua, vaan heittää sen uudelleen radalleen, jossa se vetää meitä kuitenkin vaativasti puoleensa. Freud sanoo, että lapsen rakkaus on luonteeltaan rajatonta: se sisältää täydellisen omistusvaateen eikä se tyydy hevillä vähempään. Sellainen on halun, libidon ahneus. Tarpeita voi helpommin tyydyttää ja rauhoittaa, mutta halua ei, koska halu on viettiärsytyksen psyykinen vastine. Vietti on taas luonteeltaan hellittämätön, itsepintainen ja pakottava. Mutta me emme elä pelkästään todellisuudesta, leivästä, vaan tarvitsemme myös illuusioita, kuvitelmia, unelmia, näkyjä.

Perverssi ideologia on ihmisen narsististen itseriittoisuus- ja kaikkivoipaisuusharhojen projektio. Se ei enää välitä ihmisen pikkuihoista, vaan hamuaa jotain paljon suurempaa nautintoa, täyttymystä, maanpäällistä paratiisia, josta kuitenkin voi kehittyä maanpäällinen helvetti. Omalla hausalla tavallaan Andersen kuvaa sadussaan "Varjo", miten varjo kaappaa vähitellen isäntänsä vallan ja lopuksi vielä tuhoaa hänet.

La Rochefoucauldin "Mietelmiä" lainatakseni (s. 563): "Itsekkyys on itsensä rakastamista ja kaikkien asiain rakastamista itsensä tähden. Se saa ihmiset palvomaan itseään kuin epäjumalaa, ja se tekisi heistä muiden hirmuvaltiaita, jos kohtalo antaisi heille siihen tarvittavat keinot. Se ei löydä milloinkaan lepoa itsensä ulkopuolelta ja se pysähtyy ulkomaailman esineihin vain siten kuin mehiläiset pysähtyvät kukkiin: imeäkseen niistä kaiken, mikä on sille hyödyksi. Mikään ei ole niin rajua kuin sen halut,

mikään ei ole niin salattua kuin sen pyrkimykset, eikä mikään niin ovelaa kuin sen menettelytavat – –."

Perversio dehumanisoi, narsismi samoin. Toisella ihmisellä on arvoa vain välineenä, mikä onneksi ei kuitenkaan aina ole totaalista. Tai toista voidaan käyttää eräänlaisena huumeena (addiktiivisesti). Jos neuroosi on kiellettynä koetun seksuaalisen halun uhmaamista, niin narsismi ja perversio ovat mahdottoman eli todellisuuden rajojen uhmaamista.

Seuraava sivu:

[Timo Airaksinen: Kommentti Esa Roosille](#)